

Олена Снігир

Компаративний аналіз експансіоністської політики Росії у Придністров'ї, на Донбасі і в Криму та в Абхазії і Південній Осетії: паралелі та відмінності

В аналітичній записці розглянуто спільні та відмінні риси російської політики щодо конфліктів на територіях України, Молдови та Грузії, окреслено особливості інтернаціоналізації цих конфліктів та використання різноманітних інструментів в процесі врегулювання.

ВСТУП

В політологічному дискурсі західних країн досить поширеною є думка, що російська агресія проти України та її наслідки у вигляді окупації та анексії Криму та війни на сході України є принципово новим явищем в системі міжнародних відносин. Особливо це стосується географічних меж Європейського континенту. Таке уявлення великою мірою є хибним та заважає виробленню системної колективної міжнародної політики протистояння агресії РФ на базі розуміння витоків, мотивів та головних ознак російського експансіонізму.

Здійснення порівняльного аналізу російського експансіонізму у Молдові, Грузії та Україні та визначення спільних і відмінних рис перебігу конфліктів у трьох державах дозволяє говорити про те, що придністровський, південноосетинський, абхазький конфлікти, війна в Грузії, війна на сході України і окупація Криму є частинами більшого, системного явища

російської зовнішньої політики, яке потребує вироблення інших підходів для його усунення.

Україна, Молдова та Грузія, як незалежні держави, були об'єктами російського експансіонізму з моменту розпаду СРСР. Прояви реалізації такої російської політики, а також її інструменти та засоби в усіх трьох країнах були тотожними та відрізнялися лише в силу регіональної специфіки та рівня стійкості країн до зовнішнього втручання. Часова різниця прямого чи опосередкованого військового російського втручання у внутрішні справи України, Молдови та Грузії зумовлена тим, що Україна розглядалася як один зі стовпів майбутнього інтеграційного ядра на пострадянському просторі у форматі СНД. Кремль на початку 90-х вдовольнився розташуванням військово-морської бази в Криму та вочевидь розраховував на лояльність української політичної еліти до проектів подальшого зближення між Росією та Україною. Саме тому конфлікт та Сході України та анексія Криму стали відкладеними у часі, однак невідворотними, з огляду на недовіру інших

інструментів Кремля з утримання контролю над Україною.

Натомість, у випадку Молдови Москва не могла розраховувати на лояльність молдовської політичної еліти напочатку 90-х, а географічна віддаленість цієї країни та вагомий вплив Румунії на Молдову створювали передумови для швидкого руху Кишинєва в сторону західних інтеграційних об'єднань. Тому створення контрольованого штучного сепаратистського утворення на території Молдови стало єдиною можливим сценарієм збереження російського впливу на цю країну.

У випадку Грузії Росія використала можливості етнічних конфліктів на території республіки, які спалахнули під час дезінтеграційних процесів на просторі СРСР ще в 1989-1990 рр. Спільний кордон, наявність численного військового особового складу на території Грузії та підтримка сепаратистських Абхазії і Південної Осетії сприяли закріпленню російського впливу та присутності в країні і після проголошення Грузією незалежності.

ЗАКРІПЛЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ПРИСУТНОСТІ В МОЛДОВІ, ГРУЗІЇ ТА УКРАЇНІ ПІСЛЯ РОЗПАДУ СРСР. ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ПОЛІТИКИ РОСІЇ

Початок конфліктів на території Молдови та Грузії співпав з розпадом СРСР. В обох випадках Москва робила ставку на амбіції та вплив місцевих еліт, вносячи або підтримуючи розкол між ними та центральною владою.

Різницею між конфліктами у Молдові та Грузії був чинник етнічного протистояння. В Молдові протистояння на етнічному ґрунті було штучним, нав'язувалося ззовні та не відіграло значної ролі у мобілізації місцевого населення. Контроль за лівим берегом Дністра тираспольська еліта змогла зберегти виключно за допомогою 14-ї армії СРСР. В Грузії натомість чинник етнічного протистояння був досить сильним мобілізуючим

мотивом для населення Абхазії та Південної Осетії, який вдало використала Москва, розпалюючи міжетнічну ворожнечу та підтримуючи місцеві еліти.

Між Києвом та Москвою в першій половині 90-х також розгорнулось серйозне протистояння з приводу приналежності окремих об'єктів військового призначення. Збройних зіткнень вдалося уникнути, компромісом стали домовленості щодо базування ЧФ РФ в Криму (Угоди від 1997 р. та 2010 р.)

Незважаючи на офіційне визнання з боку Росії територіальної цілісності та суверенітету України над Кримом, з боку російських політичних кіл неодноразово лунали заяви про приналежність Криму Росії, рівно як і про неможливість здійснення Києвом вільного зовнішньополітичного вибору.

Головну роль в реалізації російських планів в Грузії та Молдові відіграли російські війська, які знаходилися там на момент розпаду СРСР. Зокрема, загальна кількість російських військ в Грузії на 1993 р. складала 20000 осіб. Частково ці війська були виведені до 2007 р., коли Група Російських військ в Закавказзі була розформована. Однак на території Абхазії та Південної Осетії російська військова присутність зберігається у вигляді новостворених російських воєнних баз.

На відміну від Придністров'я, російські військові в Грузії не виступали з відкритою підтримкою сепаратистських угруповань в збройному протистоянні з грузинськими військами. Водночас, поза сумнівом залишається факт російської підтримки абхазької та південноосетинської сторони шляхом оснащення військовою технікою, фінансово та організаційно. Значною була також роль незаконних збройних формувань військових найманців, або добровольців з числа громадян Росії, які брали участь у військових зіткненнях проти грузинських збройних сил. Така прихована участь Росії на боці антиурядових формувань мала місце і в Молдові, і в Україні.

Правовим підґрунтям для розгортання російської військової присутності на території Південної Осетії стала Угода про принципи врегулювання грузино-осетинського конфлікту між Росією та Грузією, згідно якої з 1993 по 2008 рр. на території невизнаної республіки дислокувалися Змішані сили з підтримки миру (ЗСПМ) (в складі трьох батальйонів — російського, грузинського та осетинського). Напередодні російсько-грузинської війни 2008 р. Грузія прийняла рішення про припинення діяльності ЗСПМ та вивела своїх військових зі їхнього складу. З 2009 р., після визнання Росією Південної Осетії, Москва прийняла рішення розмістити на її території 4-ту російську воєнну базу чисельністю в 4000 осіб.

В Абхазії російські військові були легалізовані через розгортання з 1994 р. миротворчої місії СНД, яка складалася лише з російських військових. Ця місія стала можливою згідно Угоди про припинення вогню і роз'єднання сил між абхазькою і грузинською сторонами 1993 р. та після вступу Грузії до СНД. Примітно, що свій вступ до СНД Грузія розглядала як сприятливий чинник для збереження територіальної цілісності та вирішення проблеми сепаратизму. Натомість, формат СНД став зручним способом для Росії посилити легітимні можливості свого втручання у внутрішні справи Грузії.

Після визнання незалежності Абхазії з боку РФ, Москва прийняла рішення створити там з лютого 2009 р. російську воєнну базу (4000 осіб), про що з Абхазією було укладено відповідний договір.

З початком збройного конфлікту у 1992 р. у Молдові придністровська влада за допомогою 14-ї армії СРСР витіснила центральну владу з лівого берега Дністра. Після невдалої спроби встановити суверенітет Молдови над тією територією, Кишинів в липні 1992 р. підписав з Москвою Угоду про принципи мирного врегулювання збройного конфлікту в Придністровському регіоні. Цією Угодою закріплювався нейтралітет частин 14-ї російської армії, розташованих в Придністров'ї. Всі питання щодо статусу, порядку й термінів її поетапного виведення мали вирішуватись під час переговорів. Сторони

визнали одночасно територіальну цілісність Молдови та право Придністров'я «самостійно вирішувати власну долю» в разі змін державного статусу Молдови. Згідно угоди були створені Спільні миротворчі сили за участю молдовських, російських, та придністровських військових.

У 1995 р. згідно директиви МО Росії, на базі 14-ї гвардійської армії було створено Оперативну групу російських військ у Придністров'ї. З 2011 р. ОГРВ перебуває у складі Західного військового округу ЗС Росії. Складається з двох окремих мотострілецьких батальйонів, які почергово (раз на рік) здійснюють ротачію в склад СМС. Разом із частинами забезпечення загальна чисельність особового складу ОГРВ — до 1,5 тис. осіб. Водночас, за експертними оцінками російські військові частини в Придністров'ї доцільно розглядати в комплексі зі збройними формуваннями невизнаної ПМР. За деякими оцінками загальна кількість придністровських військових складає 6—7,5 тис. осіб.

В Україні право Росії використовувати Крим для базування свого флоту стало приводом для передислокації частин російських збройних сил на півострів з метою його окупації. Переміщення російських збройних сил на територію України на Донбасі відбувалося слідом попереднього захоплення тих територій збройними угрупованнями російського походження та з метою зупинення наступу ЗСУ. Сьогодні уся присутність російських військових на території України розцінюється Києвом та його союзниками як присутність окупаційних військ, окрім того (на відміну від інших конфліктів), російська сторона навіть не вступила у правові зносини з незаконними утвореннями на Сході України з метою створення видимості легалізації своїх військових на окупованих територіях.

Водночас, існує правова колізія зі статусом ЧФ РФ в Криму, оскільки Україна не визнала розірвання Росією Харківських угод від 2010 р.

ДОГОВОРИ. СТОРОНИ КОНФЛІКТІВ

Спільною рисою призупинення збройного протистояння на території Молдови та Грузії (у випадку південноосетинського конфлікту) було те, що відповідні домовленості на початку закріплювалися двосторонніми угодами цих країн з Росією, однак дуже швидко Росія займала роль посередника, а статус сторін конфлікту офіційно закріплювався між Молдовою та Грузією з одного боку та сепаратистськими утвореннями з іншого.

Так, в 1992 р. в Москві між президентом Молдови Мірчою Снегуром та президентом РФ Борисом Єльциним було підписано Угоду про принципи врегулювання конфлікту в Придністров'ї. В її основі – погоджені двосторонні заходи із відведення збройних формувань за лінію протистояння, створення буферної зони та розміщення в м. Бендери спеціальної комісії. А вже у 1995 р. була підписана Угода про підтримку миру та гарантії безпеки між РМ і Придністров'ям.

Припинення збройного протистояння в південноосетинському конфлікті закріплювалося в 1992 р. Угодою про принципи врегулювання грузино-осетинського конфлікту між Росією та Грузією, яка передбачала припинення бойових дій, виведення з району Цхінвалі підрозділів російської армії, створення Змішаної контрольної комісії (ЗКК) з представників Грузії, Росії, Південної Осетії та Північної Осетії. Тоді ж були створені ЗСПМ у складі трьох батальйонів. Цією угодою Південній Осетії був присвоєний статус сторони конфлікту.

Водночас, домовленості з припинення збройного протистояння в Абхазії вже відрізнялися від двох попередніх випадків – Сочинські домовленості про перемир'я були підписані Грузією та Абхазією при посередництві Росії у 1993 р. Москва взяла на себе роль гаранта по виконанню умов угоди, але, коли Абхазія їх порушила, російський військовий контингент не став забезпечувати дотримання перемир'я.

Президент Грузії Едуард Шеварднадзе намагався залучити до врегулювання грузино-абхазького

конфлікту миротворчу місію ООН. Однак, тогочасні політичні умови та тиск Росії змусили грузинську сторону у 1994 р. прийняти політичне рішення про вступ до СНД, знову підписати з Абхазією Угоду про припинення вогню і роз'єднання сил та погодитись на розгортання в зоні конфлікту миротворчої місії СНД.

Таким чином, хоча офіційно Москва заявляла про прихильність до територіальної цілісності і Молдови, і Грузії, однак саме військова та політична присутність Росії на сепаратистських територіях була для ПМР, Абхазії та Південної Осетії гарантією їх існування.

Україна на офіційному рівні не визнала сторонами конфлікту т.зв. «ДНР» та «ЛНР». Документом, який визначає порядок припинення протистояння на сході України є Мінські угоди від 2015 р., і в ньому також не визначаються сторони конфлікту т.зв. «ДНР» та «ЛНР». Натомість, Україні вдалося закріпити статус Росії як сторони конфлікту, окупанта та агресора у внутрішньому законодавстві та документах міжнародно-правового характеру (резолюції ГА ООН, ПАРЕ та попередні висновки Міжнародного кримінального суду в Гаазі).

ПЕРЕГОВОРНІ ФОРМАТИ. МІЖНАРОДНА УЧАСТЬ

Спільною рисою для трьох конфліктів була активна участь Росії в усіх переговорних форматах як в частині припинення вогню, так і щодо політичного врегулювання. Результат в усіх випадках також однаковий – прогрес досягався лише там, де це співпадало з інтересами РФ. І оскільки, вочевидь, Москва не була зацікавлена в політичному вирішенні конфліктів, то ані ПМР, ані Абхазія з Південною Осетією, ані т.зв. «ДНР» і «ЛНР» не готові були домовлятися з Кишиневом, Тбілісі та Києвом.

Примітно те, що переговорні формати були інтернаціоналізовані лише у випадку Придністров'я та Абхазії. Врегулювання

південноосетинського конфлікту відбувалося у форматі ЗКК з представників Грузії, Росії, Південної Осетії та Північної Осетії, яка була створена згідно Угоди між Грузією та Росією 1992 р. При чому, на початку цей формат був тристоронній, а Північна Осетія до нього приєдналася пізніше - на вимогу Цхинвалі після чергової ескалації конфлікту. Цей формат проіснував до 2008 р., після чого припинив своє існування, а переговори щодо проблем регіону перейшли у формат Женевських зустрічей.

Натомість, придністровський конфлікт з 2002 р. обговорюється у форматі «5+2», де «сторонами» є Молдова та ПМР, посередниками – Росія, Україна та ОБСЄ і спостерігачами – ЄС та США, а переговори щодо Абхазії в 1993–1994 рр. відбувалися в Женеві під егідою ООН за посередництва Росії та за участі спостерігачів ОБСЄ та Групи друзів Генерального секретаря ООН.

Женевський переговорний процес щодо Абхазії був більш сприятливий для Абхазії та Росії. Остання зафіксувала свою роль посередника, а Абхазія почувала себе досить впевнено, оскільки, окрім воєнно-політичної та економічної підтримки Росії, спиралася на ту інтерпретацію Заяви про заходи щодо політичного врегулювання від 4 квітня 1994 р., яка містилась в «Доповіді Генерального секретаря ООН про ситуацію в Абхазії» від 3 травня 1994 р. і додатку II до нього, де говорилося, що: «Абхазія буде суб'єктом, що володітиме суверенними правами в складі союзної держави, яка буде створена в результаті переговорів після врегулювання спірних питань.» Для Абхазії тут принциповим був принцип «рівноправної участі у формуванні союзної держави».

В 1997 р. Женевський переговорний процес трансформувалася – в його рамках була створена Координаційна Рада грузинської і абхазької сторін і сформовано три робочі групи: а) з питань безпеки; б) з питань біженців; в) із соціально-економічних питань. Спостерігачами в цих переговорах були представники Росії та ООН.

Незважаючи на досить широкий рівень міжнародної залученості у процес врегулювання грузино-абхазького конфлікту, досягти прогресу не вдалося, а міжнародні місії не стали запобіжниками ескалації воєнно-політичної ситуації в зоні конфлікту та не захистили Грузію від російського вторгнення у 2008 р.

Після російсько-грузинської війни Женевський формат трансформувалася у переговори зі стабільності та безпеки на Кавказі за участю Грузії, Росії, Абхазії, Південної Осетії, ООН, ЄС, ОБСЄ та США. На даний момент проведено близько 40 зустрічей. Жодних результатів ці зустрічі не дали.

У випадку російсько-українського конфлікту Мінські переговори від імені України ведуться неформально та спрямовані на вирішення поточних практичних питань. Коментуючи результати перемовин в трьох підгрупах, українські представники неодноразово вказували на повну керованість представників окупованих територій з боку російських спостерігачів. Єдиним офіційним форматом переговорів щодо збройного конфлікту між Росією та Україною є Нормандський формат, який передбачає переговори між Україною та Росією за посередництва Франції та Німеччини.

МІЖНАРОДНІ СПОСТЕРІГАЧІ

На території Молдови в рамках врегулювання Придністровського конфлікту присутні дві міжнародні місії – Місія ОБСЄ з 1992 р., що працює по обидва береги Дністра та сприяє переговорному процесу та Місія ЄС з прикордонної допомоги Молдові та Україні (EUBAM) з 2005 р.

В Грузії працювало дві місії - Місія ООН зі спостереження в Грузії (МООНСГ) з 1993 р. і Спостережна місія ОБСЄ з 1992 р. Мандат МООНСГ передбачав спостереження за дотриманням угод між Грузією та абхазькою стороною. Мандат місії ОБСЄ передбачав

допомогу у врегулюванні конфлікту між Грузією та Південною Осетією, допомогу у демократизації та захисту прав людини. Результати діяльності обох місій дуже скромні і обмежуються здебільшого ситуативною точковою гуманітарною допомогою населенню. Діяльність обох місій була припинена в 2008-2009 р. через відмову Росії продовжувати їх мандат.

Тепер в Грузії залишається Місія спостерігачів ЄС (з 2008 р.). Місія патрулює прилеглі території до адміністративних кордонів з Абхазією та Південною Осетією. Мандат місії поширюється на всю територію Грузії, водночас її представники не мають доступу на непідконтрольні Тбілісі території, а їхня присутність не перешкоджає провокаційним діям сепаратистів з пересування адміністративної межі вглиб Грузії, викраданню та вбивствам громадян Грузії.

В Україні єдиною міжнародною місією є Спеціальна моніторингова місія ОБСЄ в Україні (СММ). Певну роль грає також Місія спостерігачів ОБСЄ на двох російських пунктах пропуску «Гуково» та «Донецьк». Представники СММ ОБСЄ не мають доступу на окуповану територію Криму та мають обмежений доступ до окупованих територій на Сході України. Водночас, звіти обох місій ОБСЄ мають високу фактологічну цінність для України та її союзників.

Питання розгортання миротворчого контингенту в зоні російсько-українського конфлікту на даний момент є предметом широких дискусій та переговорів. Формат, який просуває Москва, свідчить про її бажання використати гіпотетичну миротворчу місію ООН для реалізації плану з реінтеграції окупованих територій з Україною на російських умовах.

ЛЮБОЗОРНІСТЬ ПОЛІТИЧНОЇ ТА ГРОМАДЯНСЬКОЇ СУБ'ЄКТНОСТІ НЕЗАКОННИХ УТВОРЕНЬ

Росія приділяла значну увагу створенню видимої політичної суб'єктності ПМР, Абхазії та Південної

Осетії. Одним зі шляхів демонстрації суб'єктності цих територій була їхня активна міжнародна діяльність. Керівні органи невизнаних утворень доносили свою позицію світовому співтовариству через різноманітні заяви, декларації тощо. Для координації зусиль з міжнародної комунікації був навіть створений єдиний інформаційний центр між ПМР, Абхазією та Південною Осетією. Москва лобювала їх міжнародне визнання — Абхазію та Південну Осетію визнали Нікарагуа, Венесуела, Науру, Вануату і Тувалу, але ПМР не отримала визнання жодної з держав світового співтовариства.

У 2006 р. керівники невизнаних територій на саміті в Сухумі уклали «Договір про дружбу, співпрацю та взаємодопомогу» та підписали Декларацію про створення Співтовариства «За демократію та права народів» (т. зв. СНД-2), була створена Міжпарламентська асамблея Абхазії, Південної Осетії та ПМР, яка проводила засідання та приймала постанови і декларації.

Сьогодні ця співдружність продовжує свою діяльність, а виходячи з результатів VIII зібрання Асамблеї, яке пройшло в листопаді 2017 р., основними напрямками докладання зусиль невизнаними утвореннями буде налагодження зв'язків з урядом Б. Асада в Сирії та розвиток контактів з т.зв. «ЛНР» і «ДНР». Про можливість входження останніх до СНД-2 в медійному просторі заговорили якраз восени 2017 р.

Іншою сферою уваги Москви є організація роботи квазігромадських організацій, які створювали видимість громадської підтримки політики Сухумі, Цхінвалі та Тирасполя. Наприклад, відозви до світового співтовариства із закликами засудити Грузію та до Кремля із проханням визнати незалежність та допомогти у боротьбі, оголошувалися від імені З'їзду російських громадян Південної Осетії, Сходу старійшин Кавказу, Всесвітнього з'їзду осетинського народу та ін.

В ПМР робота із закликами «громадянського суспільства» до Путіна налагоджена системно — там діє конференція громадських організацій «За визнання Придністров'я!». Слід зауважити, що

громадські організації Придністров'я орієнтовані на розвиток співпраці з громадськими організаціями України. Вочевидь, така співпраця спрямована на розвиток горизонтальних зв'язків, як елементу легітимації ПМР та створення мережі контактів для реалізації російських цілей в Україні.

На окупованих територіях України також спостерігається активність різного роду громадських об'єднань та організацій, мета яких — створення інформаційного шуму з видимістю підтримки політики місцевої влади та закликів до Москви з проханням приєднання до складу Росії чи захисту від дій України. Окремо слід відзначити активність громадських утворень з окупованих територій на міжнародному напрямку, що свідчить про зусилля Кремля побудувати максимальну мережу міжнародних горизонтальних зв'язків з окупованим Кримом.

РОЗВИТОК ПОЛІТИКИ РОСІЇ ЩОДО КОНФЛІКТІВ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ, ГРУЗІЇ ТА МОЛДОВИ

Двоїстість російської позиції щодо територіальної цілісності держав-сусідів спостерігалася ще з ранніх 90-х. Так, в 1992 р. З'їзд народних депутатів Росії прийняв постанову, в якій відзначалося, що депутати «з розумінням ставляться до прагнення народу Придністров'я до самовизначення в складі Молдови та заявляють про готовність використати армію для роз'єднання сторін, що конфліктують». Російська позиція щодо Абхазії та Південної Осетії чітко проявилася під час розробки та обговорення концепції зовнішньої політики Росії в 1992-1993 рр. В руслі базових принципів зовнішньої політики Росії Державний комітет РФ зі справ федерацій і національностей висловився на користь надання прав широкої автономії та закріплення федеративних відносин для Абхазії та Південної Осетії.

Новий етап російської зовнішньої політики розпочався з приходом до влади В. Путіна та відобразився в Концепції зовнішньої політики РФ

та в Концепції національної безпеки РФ від 2000 р. Принциповими акцентами стали: а) заява про особливі життєві інтереси Росії по периметру кордонів і у віддалених куточках світу та віднесення до загроз можливу ескалацію конфліктів поблизу державних кордонів Росії та зовнішніх кордонів СНД; б) акцент щодо прагнення окремих держав ослабити російські позиції в Європі та Закавказзі та протидіяти зміцненню РФ як одного з центрів впливу в багатопольярному світі.

У 2002 р. Державна Дума РФ випустила жорстку заяву щодо ситуації в Грузії та її співпраці із США, в якій висловила стурбованість тим, що російська сторона не була своєчасно поінформована про плани спрямування в Грузію групи військових радників США та партії легкого озброєння, засобів зв'язку і транспорту. Зазначалося, що якщо мирні ініціативи у врегулюванні абхазького та південноосетинського конфлікту будуть вичерпані, то Державна Дума «готова обговорити інший план подальшого становлення державності Абхазії та Південної Осетії на основі демократичного волевиявлення їх народів і у відповідності з практикою в останній час застосування світовим співтовариством норм міжнародного права». Вище політичне керівництво Росії неодноразово проводило паралелі між вирішенням питання Косово та конфліктами в Абхазії та Південній Осетії. Активна прозахідна позиція М. Саакашвілі та його рішучість у намірах вирішити проблему абхазького та південноосетинського конфлікту стимулювало Росію до більш агресивної політики із закріплення свого впливу.

В 2004-2005 рр. Кремль прийняв рішення щодо відторгнення територій Абхазії та Південної Осетії від Грузії та розробив план відповідної військової операції. В січні 2006 р. В. Путін поставив перед МЗС РФ завдання розробити універсальні механізми визнання незалежності невизнаних держав пострадянського простору.

В подальшому позиція Москви щодо статусу окупованих територій розходиться — щодо Південної Осетії було прийнято рішення про інтеграцію до складу Росії — де факто анексії.

Абхазія натовість поки залишається формально незалежною від Росії, однак фактично перебуває під управлінням Москви, а в перспективі також може бути анексована. Договірна база відносин між Росією та Абхазією і Південною Осетією свідчить скоріше про різношвидкісне поглинання Росією цих територій, аніж про підтримку з боку Москви становлення їхньої суб'єктності.

Придністров'я також залишається повністю контрольованою Росією територією. При цьому, ПМР залишається політично та економічно більш віддаленою від Москви ніж Абхазія та Південна Осетія, завдячуючи відсутності спільного кордону з Росією, більшому інтересу і присутності держав ЄС і НАТО в регіоні та досить широким можливостям у сфері економічної та соціальної взаємодії з Молдовою. З 1992 р. між Придністров'ям та Молдовою не було ескалації конфлікту, а процес врегулювання проходить у формі переговорів. Російська стратегія щодо Придністров'я виписана в двох основних документах — т.зв. «плані Примакова» та «плані Козака».

«План Примакова» був закріплений Московським меморандумом про основи нормалізації відносин між РМ та Придністров'ям у 1997 р. Два ключових положення цього документу визначали: 1) право ПМР самостійно встановлювати та підтримувати міжнародні контакти в економічній, науково-технічній та культурній областях; 2) участь Придністров'я в здійсненні зовнішньої політики РМ в питаннях, які зачіпають її інтереси. Для Кишинєва такі положення означали втрату суверенітету через механізм опосередкованого контролю з боку Москви. Відповідно, сторони не виявилися готовими просуватися у виконанні умов цього меморандуму.

У 2001 р. в результаті парламентських виборів до влади в Молдові прийшла Партія комуністів. Москва оцінила це як нову можливість та запропонувала «план Козака» (розширений «план Примакова»). Молдові пропонували внести зміни в конституцію, які передбачали би створення «федерації» та дозволяли представникам «республік» (ПМР та Автономно-

територіальне утворення Гагаузія) мати блокувальну меншість в молдовському парламенті. Також план передбачав демілітаризацію Молдови, її військовий нейтралітет та право Росії тримати в Придністров'ї війська ще 20 років. За умови реалізації цього плану ПМР та Гагаузія могли б заблокувати молдовську політику в усіх сферах — від здійснення внутрішніх реформ, до прийняття зовнішньополітичних чи оборонних рішень.

Молдова відмовилась від підписання вже парафованої угоди на основі «плану Козака» в останню мить і переговори про врегулювання конфлікту відновилися вже в 2005 р. у форматі «5+2». Молдова запропонувала Придністров'ю широку автономію і єдиною вимогою з боку Молдови була демілітаризація та демократизація регіону.

Сьогодні питання статусу Придністров'я не обговорюється, конфлікт залишається «замороженим». Росія намагається впливати на Молдову через внутрішньополітичні процеси в країні та зберігає військову присутність в регіоні як перспективний інструмент забезпечення російських інтересів.

Рішення про збройну агресію проти України російська влада прийняла в момент внутрішньополітичної нестабільності в Україні в кінці 2013 р.- початку 2014 р. До цього російська агресія та вплив мали невійськовий характер — Москва розраховувала отримати повний політичний контроль над Україною через лояльних представників владних структур.

Позиція Кремля щодо врегулювання збройного конфлікту на сході України полягає у вживленні в політичну систему України т.зв. "ДНР"—"ЛНР" як інструментів контролю за процесом управління Українською державою.

Саме на реалізацію такого сценарію спрямовані Мінські домовленості в російській інтерпретації. Україні же вдалося за останні чотири роки переконати західних партнерів у першочерговості виконання умов безпеки, які не можуть бути реалізовані без демілітаризації та деокупації регіону. Сьогодні одним з варіантів забезпечення

таких умов пропонується розгортання миротворчої місії ООН в зоні конфлікту на сході України.

Пропозиція про залучення в процес урегулювання російсько-українського конфлікту миротворчої місії ООН уперше пролунала ще у квітні 2015 р. з боку України. Росія ж упродовж трьох років відкидала цю ідею. Готовність Москви сьогодні до діалогу свідчить про намір реалізувати за допомогою місії свої сценарії реінтеграції окупованих територій з Україною.

СПІЛЬНЕ І ВІДМІННЕ В ЕКСПАНСІОНІСТСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ РОСІЇ У ПРИДНІСТРОВ'І, НА ДОНБАСІ І В КРИМУ ТА В АБХАЗІЇ І ПІВДЕННІЙ ОСЕТІЇ

- **Мотивація та інтерес РФ.** Спільною рисою для конфліктів, які мають місце на території України, Молдови та Грузії є те, що всі вони вирішують певні зовнішньополітичні та внутрішньополітичні завдання Кремля, найважливішими з яких є закріплення сфери впливу Росії та консолідація російського суспільства навколо ідеї російської наддержавності. Незмінність російської експансіоністської політики протягом 17 років свідчить про те, що корисний ефект для російського авторитарного режиму від створення та підтримки конфліктів на території сусідніх держав переважає усі супутні економічні та репутаційні втрати.

- **Часова різниця** прямого чи опосередкованого військового російського втручання у внутрішні справи України, Молдови та Грузії зумовлена тим, що Україна розглядалася як один зі стовпів майбутнього інтеграційного ядра на пострадянському просторі у форматі СНД. Кремль на початку 90-х вдовольнився розташуванням військово-морської бази в Криму та вочевидь розраховував на лояльність української політичної еліти до проектів подальшого зближення між Росією та Україною.

Саме тому конфлікт та Сході України та анексія Криму стали відкладеними у часі, однак невідворотними, з огляду на недовість інших інструментів Кремля з утримання контролю над Україною.

- **Типологізація експансіоністської політики РФ.** З точки зору міжнародного права Росія здійснює ідентичну політику анексії стосовно Криму, Південної Осетії та Абхазії. Різниця між трьома територіями в процесі — процес анексії грузинських територій Росією офіційно ще не завершений. Політика Москви щодо Придністров'я та окупованих територій Донбасу не передбачає анексію та полягає у їх використанні як інструментів дестабілізації та десоверенізації Молдови та України. Водночас, російська політика т.зв. “ДНР” та “ЛНР” може змінитися на політику анексії, оскільки спільний кордон України з Росією спрощує реалізацію таких намірів.

- **Російська військова компонента.** Усі конфлікти об'єднує між собою присутність та участь в них російських збройних сил. Різниця наявна у правовому статусі російської присутності та у її функціональному призначенні. З погляду міжнародного права російські військові у ПМР перебувають у легітимному статусі миротворців та у нелегітимному — у вигляді військової бази. В Грузії, а саме на території Абхазії та Південної Осетії, російські військові до війни 2008 р. перебували на законних підставах у статусі миротворців (при чому в Абхазії Росія випробувала формат мандату міжнародної організації (СНД)), а з серпня 2008 р. ці сили мають статус окупаційних військ.

В Україні російські військові формування від початку конфлікту спершу декларувались, а згодом і були офіційно визнані окупаційними. Досі під питанням залишається статус Чорноморського флоту РФ в Криму, оскільки Україна не визнала денонсацію Росією Харківських угод. Як в Молдові і Грузії, так і в Україні, легітимна військова присутність російських збройних сил використовувалась як плацдарм для підготовки подальших агресивних дій та як база для оснащення, підготовки та

управління незаконними збройними формуваннями.

Спільним для усіх конфліктів є використання Росією як власних збройних сил, так і нелегальних збройних формувань та найманців. І якщо перші задіювалися для здійснення великих наступальних операцій та для координації і підготовки місцевих збройних формувань, то другі використовувалися в періоди гарячої фази конфлікту і для здійснення провокацій в періоди затишшя.

• **Формальний статус РФ в конфліктах.** Примітною є різниця у формальному статусі Росії у всіх конфліктах. Якщо в контексті врегулювання придністровського та південноосетинського конфліктів Росія була стороною двосторонніх міждержавних угод (обидві від 1992 р.), то у випадку Сочинських домовленостей 1993 р. про перемир'я між Грузією і Абхазією Росія вже виступила посередником. Загалом в конфліктах на території Молдови та Грузії Росія отримала роль посередника, на відміну від конфлікту з Україною, де Києву вдалося закріпити за Росією статус сторони конфлікту, що забезпечує Києву більш міцні зовнішньополітичні та правові позиції.

• **Використання інструментів публічної дипломатії та зовнішньополітичної діяльності.** Спільною рисою для усіх конфліктів є підтримка Росією активної діяльності псевдореспублік на зовнішньополітичному напрямку та в громадському секторі. Політика Кремля з формування та використання квазігромадянського суспільства спрямована на представлення міжнародному співтовариству суспільної підтримки політичних процесів, які відбуваються на окупованих територіях. З метою посилення політичної ваги Тирасполя, Сухумі та Цхінвалі, Росія стимулювала їхню зовнішньополітичну активність, об'єднуючи ці території у «міжнародні» союзи» (т.зв. СНД-2), сприяючи «розвитку міжнародної співпраці» між цими територіями. На даний момент окуповані українські території не входять в такі формати,

оскільки стратегія Кремля не передбачає (поки що) відокремлення окупованих східних територій України, а Крим розглядається Росією як власна територія. Водночас, не виключено, що в майбутньому незаконні утворення на сході України також будуть залучатися Москвою до більш активної «зовнішньополітичної взаємодії».

• **Переговори та участь західних партнерів.** Спільною для всіх конфліктів є ефективна переговорна дипломатія Росії. У випадку Грузії переговорна тактика Кремля за участю сепаратистських утворень дозволила Росії отримати необхідний час для розробки та підготовки плану військового вторгнення до країни. Переговори щодо врегулювання конфліктів були достатньо інтернаціоналізовані, за винятком південноосетинського конфлікту, однак малорезультативні. Досвід Молдови та Грузії свідчить про нульову ефективність таких переговорів за умови відсутності впливових країн, зацікавлених у врегулюванні конфліктів. Спостерігається більша ступінь консолідації міжнародної спільноти та підтримки України порівняно з процесом врегулювання конфліктів у Молдові та Грузії. Залучення впливових західних країн до участі в переговорах щодо врегулювання конфлікту на сході України, так як це має місце у випадку в Нормандському форматі та у форматі спілкування між К.Волкером та В.Сурковим, з одного боку свідчить про інтерес західних країн до врегулювання конфлікту, а з іншого боку посилює позиції України.

• **Присутність міжнародних спостерігачів.** Спільним явищем для України, Молдови та Грузії є робота міжнародних моніторингових місій та місій з надання допомоги, пов'язана з перебігом конфліктів. Позитивним надбанням від присутності міжнародних спостерігачів є фактологічний матеріал, який вони надають міжнародній спільноті. Водночас, міжнародні спостерігачі не є перешкодою для здійснення Росією дій силового характеру. Можна також вважати, що в Грузії моніторингова місія ЄС не достатньо сприяє безпеці вздовж лінії розмежування, оскільки її звіти про порушення безпеки зі сторони окупованих територій Південної Осетії та Абхазії

не мають негативних наслідків для Росії та підтримуваних нею утворень.

• **Інструменти інтеграції окупованих Росією територій.** Росія використовує різні інструменти інтеграції окупованих територій в свій суспільний та економічний простір. Спільною рисою російської політики для конфліктів на території усіх трьох країн є фінансування незаконних утворень за рахунок російського бюджету. При цьому, якщо на території Абхазії, Південної Осетії, Криму та окупованих територій сходу України в якості місцевої валюти використовується російський рубль, то Придністров'я має свою власну грошову одиницю. Також Росія вела та веде спільну політику паспортизації мешканців Придністров'я, Абхазії, Південної Осетії та Криму. Водночас, стосовно окупованих територій на сході України Москва прийняла рішення щодо визнання паспортів т. зв. «ДНР» та «ЛНР». Вочевидь, якщо питання валюти належить до категорії практичної доцільності, то паспортизація мешканців окупованих територій здійснюється там, де має місце анексія, або там, де потрібно забезпечити значну кількість російських громадян як підставу для втручання з метою їх

«захисту». Спільною рисою для Придністров'я та окупованих територій Донбасу є активна розбудова Росією альтернативних ідентичностей, ворожих молдовській та українській. Росія реалізує потужну програму пропаганди в інформаційному полі та в освіті на всіх окупованих територіях. Водночас, Абхазія та Південна Осетія мають свою етнічну специфіку.

• **Використання окупованих територій як джерела терору.** Спільною рисою для окупованих територій Донбасу та окупованих територій Грузії є використання цих територій як джерела постійної загрози та колективної травми для суспільства: в Грузії - викрадення людей, убивства та пересування адміністративної межі вглиб грузинської території, а Україні — обстріли, захоплення полонених, руйнування критичної інфраструктури тощо. Постійна загроза зі сторони окупованих територій є сильним чинником дестабілізації внутріполітичного життя України та Грузії. В Молдові ступінь загрози життю і безпеці громадян країни з боку невідконтрольної придністровської території суттєво нижчий ніж в Україні та Грузії.